

ВІДГУК

офіційного опонента Кришевич Ольги Володимирівни на дисертацію Ковальнової Тетяни Іванівни

«Чинність кримінального закону в просторі: теоретико-прикладне дослідження», подану на здобуття наукового ступеню кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 - кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

Вивчення змісту поданих на рецензування дисертаційної роботи, автореферату дисертації та наукових праць Ковальнової Тетяни Іванівни дають підстави стверджувати, що ним проведено ґрунтовний правовий аналіз теми, яка є однаково актуальною як для розвитку теорії кримінального права, так і в практичному вимірі, автором сформульовано змістовні положення, що виносяться на захист, висновки і пропозиції, що становлять наукову новизну і можуть слугувати підставою для обговорення. Тема дисертаційного дослідження обрана обґрунтовано та є безперечно корисною для наукової спільноти як у теоретичному, так і прикладному аспектах. Такий попередній висновок підтверджується оцінкою роботи за основними параметрами, які висуваються щодо кандидатських дисертацій на юридичну тематику.

Характеризуючи роботу в цілому, можна констатувати, що вона виконана на достатньому методологічному рівні, завдяки чому автор зміг досягти мети дослідження та вирішити поставлені завдання. Представлена до захисту дисертація відповідає критеріям, за якими оцінюються такого виду наукові роботи.

Актуальність теми. Права і свободи людини і громадянина, що отримали закріплення в Конституції України, а також роль особистості в суспільному житті обумовлюють необхідність застосування найбільш адекватних засобів кримінально-правового впливу. Ці проблеми не знаходяться осторонь глобалізації як процесу світової економічної, політичної і культурної інтеграції, яка охопила всі сфери життя суспільства. Охопивши всі сфери життя суспільства, глобалізація торкнулася і злочинності. У наслідок змін в структурі торгівлі, фінансів, зв'язку та інформації створюється таке становище, коли злочинність уже не обмежується національними кордонами, а стає транскордонною і в багатьох випадках набуває глобальний характер. Швидкий розвиток технологій в різних областях життєдіяльності змінює традиційне уявлення про місце вчинення злочину. Поява в океані складних інженерних комплексів та нафтогазових платформ зруйнувало існуючу думку про те, що злочин у водному просторі може бути вчинене лише на борту судна.

Проблемами чинності закону про кримінальну відповідальність у просторі певною мірою займалися такі вчені, як: К. Л. Акоєв, М. И. Блум, А. І. Бойцов, В. І. Борисов, Я. М. Браїнин, Б. В. Волженкин, Н. Д. Дурманов, О. О. Житній, Є. М. Кісілюк, А. Г. Князев, П. С. Матишевський, А. М. Медведєв, М. Г. Мельников, О. Н. Миколенко, В. О. Навроцький, Ю. Е. Пудовочкин, А. І. Фролова та ін. В Російській Федерації були захищені

кандидатські дисертації: А. І. Фроловою на тему: «Действие российского уголовного закона в пространстве: законодательная регламентация и перспективы ее совершенствования с учетом опыта уголовного законодательства зарубежных стран» (2013 р.), А. Г. Князевим на тему: «Действие уголовного закона в пространстве» (2008 р.), Р. Р. Хаснутдиновим на тему: «Территориальное и экстерриториальное действие уголовного закона» (2007 р.) та Ю. А. Зюбановим на тему «Действие уголовного закона в пространстве (Опыт сравнительного анализа уголовного законодательства стран СНГ)» (2001 р.). Безумовно, що роботи цих та інших учених, на праці яких ми посилаємося в дисертаційному дослідженні, мають значну наукову цінність. Але, незважаючи на це, питання означенні темою дисертації не знаходили окремого комплексного дослідження, або були не в повній мірі розкритті.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота ґрунтується на положеннях Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу (прийнята Верховною Радою України 18.03.2004 р. № 1629-IV) та виконана в межах науково-дослідної роботи ВНЗ «Національна академія управління» на 2014-2019 рр. на тему: «Адаптація законодавства і права України до законодавства і права Європейського Союзу» (державний реєстраційний номер 0114U006593).

Сформульовані мета і задачі вказують на глибину наукового пошуку, його комплексний характер, новаторський підхід здобувача до дослідження цієї проблематики.

Мета і задачі дослідження. Метою дослідження висуває є комплексна і системна розробника такої проблеми кримінального права, як чинність кримінального закону в просторі (законодавчий, доктринальний і правозастосовний рівень).

Автором на високому професійному рівні розкрити наступні задачі:

- досліджено витoki і генезу чинності закону про кримінальну відповідальність у просторі та сучасний стан проблеми;
- розроблено поняття чинності закону про кримінальну відповідальність у просторі за українським законодавством та правом;
- досліджено територіальну та екстериторіальні чинність закону про кримінальну відповідальність у просторі;
- розкрити сутність міжнародно-правової регламентації чинності закону про кримінальну відповідальність у просторі;
- здійснено порівняльно-правову характеристику чинності закону України про кримінальну відповідальність у просторі з аналогічним законодавством деяких зарубіжних держав;
- визначено значення порівняльно-правового методу для формування і вдосконалення правил чинності кримінального закону в просторі;
- сформульовано пропозиції щодо вдосконалення статей 6, 7, 8 КК України.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини, які

складаються в зв'язку з просторовою чинністю кримінально-правових норм.

Предметом дослідження є чинність кримінального закону в просторі: теоретико-прикладне дослідження.

Ці та інші методи дослідження використовувалися для переконливості та істинності наукових результатів у їх взаємозв'язку і взаємозалежності з метою проведення всебічного, повного та об'єктивного дослідження.

Теоретичним підґрунтям дисертаційної роботи стали праці: К. Л. Акоева, П. П. Андрушка, М. І. Бажанова, В. І. Борисова, Я. М. Брайнина, Р. В. Вереші, Б. В. Волженкіна, В. К. Грищука, П. С. Дагеля, О. О. Дудорова, Ю. А. Зюбанова, А. І. Ільїної, Л. В. Іногамової-Хегай, М. І. Ковалева, В. К. Матвійчука, М. І. Мельника, М. Г. Мельникова, М. І. Панова, Ю. Е. Пудовочкина, В. А. Савченка, Н. С. Таганцева, М. І. Хавронюка, О. С. Чериченка, М. Д. Шаргородського та ін.

Нормативну базу дослідження становлять Конституція України, міжнародно-правові акти, Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, закони України, постанови Кабінету Міністрів України, укази Президента України, що стосуються питань, пов'язаних із темою дослідження, інші нормативно-правові акти України та кримінальні кодекси зарубіжних країн.

Емпіричну базу дослідження становлять: статистичні дані про стан злочинності в Україні за роки незалежності (1991 – 2017 рр.), результати опитування 340 студентів юридичних вузів та викладачів кримінального права; опитування 300 прокурорів, слідчих, суддів, захисників та представників особи; вивчення 400 вироків із зазначеної категорії впроваджень.

Слід зазначити, що використання здобувачем достатньої наукової, нормативної та емпіричної бази сприяло глибокому, всебічному висвітленню досліджуваної проблематики, формулюванню висновків і пропозицій, що мають очевидні ознаки наукової новизни.

Наукова новизна одержаних результатів виражається в тому, що вона є спеціальним монографічним порівняльно-правовим дослідженням, в якому розроблені теоретичні основи законодавчої регламентації чинності українського кримінального закону в просторі з урахуванням досвіду кримінального законодавства країн ближнього і далекого зарубіжжя, що відображають сучасні потреби кримінально-правової науки, законодавчої та правозастосовчої практики. Дисертація за характером і змістом дослідження питань є першим в Україні комплексним і системним науково-дослідним монографічним дослідженням теоретико-прикладних проблем чинності кримінального закону у просторі.

Наукову новизну проведеного дослідження відображають наступні основні положення:

Уперше:

- на підставі аналізу відповідних нормативно-правових актів, теоретичних поглядів, визначено витоки та генезу чинності закону про кримінальну відповідальність у просторі за українським законодавством та

правом. З'ясовано, що: в третьому періоді (X – XIV стст.) на теренах України був сформульований принцип «місця вчинення злочину»; в четвертому періоді (XIV і до початку XVIII стст.) прослідковується кримінальна відповідальність за принципом «землі» та формулюється персональний принцип чинності закону про кримінальну відповідальність у просторі; п'ятий період (XVIII ст. – поч. XIX ст.) характерний тим, що в цей час зароджується принципи екстериторіальний, територіальний, закріплюється реальний принцип, персональний принцип, а також стосовно осіб, які належить посольствам, місіям іноземних держав, відповідальність вирішується дипломатичним шляхом; для шостого періоду (кінець XIX ст. – початок XX ст.) характерна чинність закону про відповідальність у просторі за наступними принципами: територіальним, персональним, активного підданства, заступництва, окупаційним; сьомий період (початок XX ст. – по 1991 рік – радянський період) в радянському кримінальному праві прослідковується відмова від реального і універсального принципів чинності кримінального закону в просторі, лише в КК 1960 року знову був закріплений універсальний принцип; у восьмому періоді (1991 – по наш час) КК 2001 року закріплюється територіальний, персональний, реальний та універсальний принципи чинності закону про кримінальну відповідальність в просторі;

- запропоновано визначення поняття чинності закону про кримінальну відповідальність у просторі під яким слід розуміти просторові межі опосередкованої реалізації цього закону за допомогою приписів суверенітету, території, юрисдикції держави, використовуючи при цьому наступні принципи: територіальної чинності закону про кримінальну відповідальність, який є основою реалізації як територіальної, так і екстериторіальної юрисдикції України; персонального – як основи екстериторіальної юрисдикції України по відношенню до українських громадян і осіб без громадянства, що постійно проживають на її території; реального – який є основою реалізації екстериторіальної юрисдикції України по відношенню до її громадян, які вчинили злочини проти інтересів України, її громадян або осіб без громадянства, які постійно проживають на її території; універсального – який слугує основою реалізації екстериторіальної юрисдикції України по відношенню до її громадян, які вчинили злочини, що посягають на загальний правопорядок, який складається на міжнародно-договірній основі взаємодії різних держав;

- з'ясовано, що: одним із проявів суверенітету держави є встановлення нею своєї кримінальної юрисдикції на власній території; територіальна юрисдикція передбачає поширення державної влади України на всіх осіб, що знаходяться на її території (повна юрисдикція); з територіальною юрисдикцією зв'язаний територіальний принцип і принцип дипломатичного та інших імунітетів; під поняттям «територія держави» слід розуміти простір на який поширюється суверенітет держави; Україна поширює свою юрисдикцію на так звані території «мігруючого характеру» (квзітериторії); існують об'єкти, що не можуть бути територією України, але на які за певних

умов, передбачених нормами міжнародного права та законодавства України, поширюється юрисдикція і сфера застосування законодавства про кримінальну відповідальність України (обмежена кримінальна юрисдикція України);

- обґрунтовано, що універсальний принцип чинності закону про кримінальну відповідальність у просторі являє собою багатоаспектну проблему, яка має вирішуватися на стику міжнародного і національного кримінального права. Проте це вимагає при реалізації зазначеного принципу глибинного і багатостороннього знання низки теоретичних і практичних питань міжнародного права. Не дивлячись на те, що багато положень Загальної і Особливої частин КК України ґрунтується на різних міжнародних угодах, але чітка регламентація вказаних питань у чинному КК України відсутня. Більш того, універсальний принцип чинності закону про кримінальну відповідальність у просторі не має чіткого вираження, а згадується спільно з реальним принципом у ст. 8 КК України. З цією метою потрібно при визначенні сфери описання універсального принципу виділити окремою статтею, де чітко перерахувати злочини або в іншій формі описати цей принцип;

- доведено, що реальний принцип засновується на загальновизнаних нормах і принципах міжнародного права, сутність яких проявляється в тому, що будь-яка держава має право карати злочинні діяння, що вчинені іноземними громадянами або особами без громадянства, що постійно не проживають в Україні і за межами її території порушують її закони про кримінальну відповідальність, якщо ці діяння відносяться до тяжких або особливо тяжких злочинів проти прав і свобод громадян України або інтересів України. Іноземці або особи без громадянства, що не проживають постійно в Україні, також підлягають в Україні відповідальності згідно з цим Кодексом, якщо вони за межами України вчинили у співучасті із службовими особами, які є громадянами України, будь-який із злочинів, передбачених у статтях 368, 368-3, 368-4, 369, 369-2 цього Кодексу, або якщо вони пропонували, обіцяли, надали неправомірну вигоду таким службовим особам, або прийняли пропозицію, обіцянку неправомірної вигоди чи одержали від них таку вигоду. Застосування реального принципу можливо лише за умови, якщо громадяни іноземної держави чи особи без громадянства, які не проживають постійно в Україні, не були засуджені в іноземній державі та притягнуті до кримінальної відповідальності на території України;

- визначено, що чинне кримінальне законодавство поширює свою силу не тільки виходячи з того, хто вчинив злочин і де він був вчинений, але також враховуючи значимість об'єкта кримінально-правової охорони та інтереси захисту встановленого в державі правопорядку від злочинних посягань зовні;

- запропоновано: зміну, зокрема, редакції ст. 6 КК України – ч. 2 ст. 6 поширити на осіб, які вчинили злочин на континентальному шельфі, у виключній економічній (морській) зоні України, на штучних островах,

установах і спорудах на континентальному шельфі України; внести відповідні зміни до ч. 3 і доповнення цієї статті частинами 4, 5, 6, які конкретизують положення ст. 6 КК щодо чинності Закону України на території власної держави; потрібно привести назву статті 8 КК у відповідність з її змістом в наступній редакції: «Чинність закону про кримінальну відповідальність щодо злочинів, вчинених іноземцями або особами без громадянства, що не проживають постійно в Україні, за межами України».

Удосконалено:

- визначення сухопутної території (суші) – це сухопутний простір, який включає в себе материкову частину держави і островів у межах державного кордону України, який встановлюється на суші за характерними точками і лініями рельєфу або ясно видимих орієнтирах;

- розкриття сутності міжнародно-правової регламентації чинності закону про кримінальну відповідальність у просторі, яка полягає в тому, що норми міжнародного права стосуються: вирішення переважно процедурних питань чинності закону про кримінальну відповідальність у просторі і можуть застосовуватися безпосередньо при здійсненні міжнародного співробітництва України та інших держав у сфері протидії злочинності; регламентації ознак складів злочинів у національному законодавстві про кримінальну відповідальність на основі норм міжнародного права вимагає імплементації положень останніх у національне законодавство чи включення в нього посилань на міжнародні документи; імплементації міжнародно-правових норм в національне кримінальне законодавство міжнародних нормативно-правових актів, як основи для формування, уніфікації і розвитку кримінального законодавства.

Дістало подальшого розвитку:

- компаративістське дослідження норм, які передбачають чинність закону України про кримінальну відповідальність у просторі з аналогічним законодавством деяких зарубіжних держав, що дало можливість удосконалити положення статей 6, 7, 8 КК України.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці науково обґрунтованого підходу до формування правил чинності українського кримінального закону в просторі. Результати проведеного дослідження можуть бути покладені в основу подальших наукових розробок в області чинності кримінального закону в просторі. Сформульовані й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки та пропозиції можуть бути використані у:

- *законотворчій діяльності* – при внесенні змін і доповнень до чинного законодавства (лист Комітету з питань правової політики та правосуддя Верховної Ради України № 04-29 / 15 – 819 від 24.02.2016 р.);

- *правозастосовній діяльності* – для кваліфікації злочинів щодо територіальної та екстериторіальної чинності закону про кримінальну відповідальність у просторі;

- *науково-дослідній роботі* – для подальшої розробки теоретичних та

прикладних проблем, пов'язаних з чинністю закону України про кримінальну відповідальність у просторі;

- *навчальному процесі* – як матеріал для викладення навчальних дисциплін: Кримінальне право України. Загальна частина; Актуальні проблеми кваліфікації злочинів (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у навчальний процес ВНЗ «Національна академія управління» від 21 листопада 2017 р.).

Результати дослідження доповідалися на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних заходах і є достатньо апробованими. Як впливає з праць дисертанта, аналізована проблематика для нього не нова, автор послідовно працював над дисертацією протягом 2014 - 2018 років.

Публікації. Основні положення та висновки дослідження викладено в 16-ти публікаціях. з них: 8 у наукових фахових виданнях України, внесених до переліку МОН України, зареєстрованих та проіндексованих у міжнародних наукометричних каталогах та базах даних, 8 – матеріали конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, які включають шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел (295 найменувань) на 29 сторінках, додатків (на 37 сторінках). Загальний обсяг дисертації – 279 сторінок, основний текст дисертації – 198 сторінок.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, визначається також і тим, що вони підтверджені певними науковими доказами, забезпечені відповідною джерельною базою. Список літератури свідчить, що дисертант достатньою мірою вивчив праці попередніх дослідників цієї та суміжних проблем. В роботі ведеться полеміка щодо ряду наукових проблем. Це дозволило навести вагомі аргументи на користь основних положень, які відстоюються в роботі.

Автором у ході дослідження (підрозділі 1.1) з'ясовано витоки та генезу чинності закону про кримінальну відповідальність у просторі та сучасний стан проблеми. Автор звертає увагу на те, що існуючі публікації з проблеми чинності закону про кримінальну відповідальність у просторі мають вади, оскільки розглядають цю проблему у відриві з періодизацією розвитку суспільства і державності. Враховуючи зазначене дисертант, сприймаючи періодизацією, яку пропонують історики та юристи, здійснюють дослідження з використанням періодів розвитку суспільства та державності:

1) третій період розвитку суспільства та державності (X – XIV стст.) характерний тим, що в цей час витоки кримінальної відповідальності на теренах нашої держави були сформульовані за принципом місця вчинення злочину. До цього періоду відносяться витоки інституту видачі злочинця. У той же час за договорами з Вотським берегом і німецькими містами з'явилися зачатки дипломатичного імунітету;

2) четвертий період (XIV і до початку XVIII стст.) – на теренах України діяли Литовські статuti, Уложення 1649 р. У цей період прослідковується

кримінальна відповідальність за принципом землі та інститут видачі злочинця. Крім того, формулюється персональний принцип чинності закону про кримінальну відповідальність у просторі;

3) п'ятий період (XVIII ст. – поч. XIX ст.). У цей період діє «Артикул воїнський» 1715 р., Уложення про покарання кримінальні і виправні тощо., в цей час зароджується принцип чинності закону у просторі – принцип екстериторіальності, інститут видачі злочинця, територіальний принцип, закріплюється реальний принцип, персональний принцип. Стосовно осіб, що належать посольствам, місіям іноземних держав, відповідальність вирішується дипломатичним шляхом;

4) шостий період (кінець XIX ст. – початок XX ст.). У цей час діє Кримінальне уложення 1903 р. Для цього періоду характерна чинність закону про кримінальну відповідальність у просторі з наступними принципами: територіальний, персональний, активного підданства, заступництва, окупаційний.

5) сьомий період розвитку суспільства і державності на теренах України охоплює початок XX ст. – по 1991 рік (для кримінально-правової охорони суспільних відносин – це п'ятий період і має назву «Україна в радянський період»).

В підрозділі 1.2 автор підкреслює той факт, що космополітичний (універсальний) принцип чинності кримінального закону у просторі та реальний принцип не використовувалися законодавцем на теренах нашої держави. Лише в КК 1960 року знову був закріплений універсальний принцип, а в КК України 2001 року отримав реальний принцип чинності закону про кримінальну відповідальність у просторі.

Дисертантом на підставі дослідження запропоноване визначення поняття чинності закону про кримінальну відповідальність у просторі: «Під поняттям чинності закону про кримінальну відповідальність у просторі слід розуміти просторові межі опосередкованої реалізації цього закону за допомогою приписів суверенітету, території, юрисдикції держави, використовуючи при цьому наступні принципи: територіальної чинності закону про кримінальну відповідальність, який є основою реалізації як територіальної, так і екстериторіальної юрисдикції України; персонального – як основи екстериторіальної юрисдикції України по відношенню до українських громадян і осіб без громадянства, що постійно проживають на її території; реального – який є основою реалізації екстериторіальної юрисдикції України по відношенню до її громадян, які вчинили злочини проти інтересів України, її громадян або осіб без громадянства, які постійно проживають на її території; універсального – який слугує основою реалізації екстериторіальної юрисдикції України по відношенню до її громадян, які вчинили злочини, що посягають на загальний правопорядок, який складається на міжнародно-договірній основі взаємодії різних держав».

Автор стверджує, що одним із проявів суверенітету держави є встановлення нею своєї кримінальної юрисдикції на власній території. Аргументує те, що територіальна юрисдикція передбачає поширення

державної влади України на всіх осіб, що знаходяться на її території (повна юрисдикція). Підкреслюється, що з територіальною юрисдикцією зв'язаний територіальний принцип і принцип дипломатичного та інших імунітетів. У роботі наголошується на тому, що Україна поширює свою юрисдикцію на так звані території «мігруючого характеру» (квазітериторії). В роботі досліджуються об'єкти які не можуть бути територією України, але на які за певних умов, передбачених нормами міжнародного права та законодавства України, поширюється юрисдикція і сфера застосування законодавства про кримінальну відповідальність України (обмежена кримінальна юрисдикція України).

В підрозділі 2.1 «Територіальна чинність закону про кримінальну відповідальність у просторі» дисертант детально досліджує цю проблему і пропонує наступне визначення універсального принципу чинності закону про кримінальну відповідальності у просторі: «Універсальний принцип чинності закону про кримінальну відповідальність у просторі являє собою багатоаспектну проблему, яка має вирішуватися на стику міжнародного і національного кримінального права. Проте це вимагає при реалізації зазначеного принципу глибинного і багатостороннього знання низки теоретичних і практичних питань міжнародного права. Не дивлячись на те, що багато положень Загальної і Особливої частин КК України ґрунтується на різних міжнародних угодах, чітка регламентація вказаних питань у чинному КК України відсутня. Більш того, універсальний принцип чинності закону про кримінальну відповідальність у просторі не має чіткого вираження, а згадується спільно з реальним принципом у ст. 8 КК України. З цією метою потрібно визначення сфери описання універсального принципу виділити окремою статтею, де чітко перерахувати злочини або в іншій формі описати цей принцип».

В підрозділі 2.2 дисертації досліджується реальний принцип, який засновується на загальноновизнаних нормах і принципах міжнародного права, сутність яких проявляється в тому, що будь-яка держава має право карати злочинні діяння, що вчинені іноземними громадянами або особами без громадянства, що постійно не проживають в Україні і за межами її території, порушують її закони про кримінальну відповідальність, якщо ці діяння відносяться до тяжких або особливо тяжких злочинів проти прав і свобод громадян України або інтересів України. Стверджується, що іноземці або особи без громадянства, що не проживають постійно в Україні, також підлягають в Україні відповідальності згідно з цим Кодексом, якщо вони за межами України вчинили у співучасті із службовими особами, які є громадянами України, будь-який із злочинів, передбачених у статтях 368, 368-3, 368-4, 369, 369-2 цього Кодексу, або якщо вони пропонували, обіцяли, надали неправомірну вигоду таким службовим особам, або прийняли пропозицію, обіцянку неправомірної вигоди чи одержали від них таку вигоду. Наголошується на тому, що застосування реального принципу можливо лише за умови, якщо громадяни іноземної держави чи особи без громадянства, які не проживають постійно в Україні, не були засуджені в

іноземній державі та притягнуті до кримінальної відповідальності на території України.

Дисертантом у роботі з'ясована суть міжнародно-правової регламентації чинності закону про кримінальну відповідальність у просторі (підрозділ 3.1).

В підрозділі зазначено, що чинне кримінальне законодавство поширює свою силу не тільки виходячи з того, хто вчинив злочин і де він був вчинений, але також враховуючи значимість об'єкта кримінально-правової охорони та інтереси захисту встановленого в державі правопорядку від злочинних посягань зовні. З'ясовано, що вирішення, переважно, процедурних питань чинності закону про кримінальну відповідальність у просторі, можуть застосовуватися безпосередньо при здійсненні міжнародного співробітництва України та інших держав у сфері протидії злочинності. Автор зазначає, що регламентація ознак складів злочинів у національному законодавстві про кримінальну відповідальність на основі норм міжнародного права вимагає імплементації положень останніх у національне законодавство чи включення в нього посилань на міжнародні документи, тобто положення міжнародних нормативно-правових актів утворює основу для формування, уніфікації і розвитку кримінального законодавства.

Компаративістське дослідження автора дало можливість надати пропозиції щодо змін і доповнень до статей 6, 7, 8 КК України.

«Стаття 6. Чинність закону про кримінальну відповідальність у відношенні осіб, які вчинили злочин на території України, інших територіях і об'єктах, на які поширюється юрисдикція України

1. Особи, які вчинили злочини на території України, підлягають кримінальній відповідальності за цим Кодексом.

2. Чинність цього Кодексу поширюється на осіб, які вчинили злочини на континентальному шельфі України і у виключній (морській) економічній зоні України, у випадках передбачених міжнародними договорами України. Чинність цього Кодексу поширюється на осіб, які вчинили злочини на штучних островах, установах і спорудах на континентальному шельфі і у виключній економічній зоні України, на підводні, телеграфні кабелі та трубопроводи, що проходять по дну відкритого моря, наукову станцію «Академіка Вернадського», запущені в космос об'єкти, що належать Україні, території дипломатичних представництв і консульських установ України за кордоном, автомашини послів під прапором України, місця розташування військових частин України на території інших держав та деякі інші об'єкти.

3. Особа, яка вчинила злочин на водному судні, що користується правом проходу під Державним прапором України, чи повітряному судні, зареєстрованому в Україні, що знаходиться поза межами її території, визнаної міжнародним правом у якості приналежності якій-небудь державі, підлягає кримінальній відповідальності за цим Кодексом, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України.

4. Злочин визнається вчиненим на території України, якщо його було почато, продовжено, закінчено або припинено на території України.

5. Злочин визнається вчиненим на території України, якщо його виконавець або хоча б один із співучасників діяв на території України.

6. Питання про кримінальну відповідальність дипломатичних представників іноземних держав та інших громадян, які за законами України і міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, не є підсудні у кримінальних справах судам України, в разі вчинення ними злочину на території України вирішується дипломатичним шляхом».

«Стаття 7. Чинність закону про кримінальну відповідальність щодо злочинів, вчинених за межами України громадянами України або особами без громадянства, які постійно проживають в Україні

1. Громадяни України та особи без громадянства, що постійно проживають в Україні, які вчинили злочини за її межами, підлягають кримінальній відповідальності за цим Кодексом, коли вчинене ним діяння визнано злочином в державі, на території якої воно було вчинено, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

2. Якщо особи, зазначені у частині першій цієї статті, за вчинені злочини зазнали кримінального покарання за межами України, вони не можуть бути притягнені в Україні до кримінальної відповідальності за ці злочини».

«Стаття 8. Чинність закону про кримінальну відповідальність щодо злочинів, вчинених іноземцями або особами без громадянства, що не проживають постійно в Україні, за межами України

1. Іноземці або особи без громадянства, що не проживають постійно в Україні, які вчинили злочини за її межами, підлягають в Україні відповідальності за цим Кодексом у випадках, передбачених міжнародними договорами або якщо вони вчинили передбачені цим Кодексом тяжкі або особливо тяжкі злочини проти прав і свобод громадян України або інтересів України

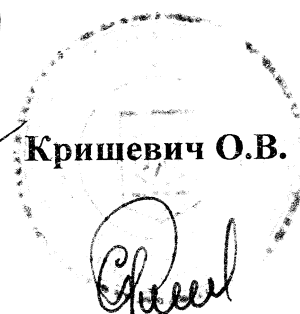
2. Іноземці або особи без громадянства, що не проживають постійно в Україні, також підлягають в Україні відповідальності згідно з цим Кодексом, якщо вони за межами України вчинили у співучасті із службовими особами, які є громадянами України, будь-який із злочинів, передбачених у статтях 368, 368-3, 368-4, 369, 369-2 цього Кодексу, або якщо вони пропонували, обіцяли, надали неправомірну вигоду таким службовим особам, або прийняли пропозицію, обіцянку неправомірної вигоди чи одержали від них таку вигоду».

Автореферат дисертації ідентичний за змістом основним положенням самої дисертації. У дисертаційному дослідженні надано чимало ідей та позицій автора, що заслуговують на увагу та схвальну оцінку. Водночас окремі висновки та пропозиції, сформульовані в дисертації, видаються не достатньою мірою обґрунтованими або є дискусійними:

1. Автором не висвітлено в авторефераті хоча б коротку характеристику всіх періодів генезису становлення чинності закону про кримінальну відповідальність у просторі за законодавством, а тільки починаючи з третього періоду (стор. 8 автореферату).
2. Автором в дисертації приділено занадто значну увагу витокам та генезису чинності закону про кримінальну відповідальність у просторі (стор. 28-73 дисертації);
3. Можна визнати суперечною точку зору, що правова система «створена», оскільки юридична компаративістика розглядає її, як штучку категорію, що об'єктивно існує; «як прояв суверенітету» щодо правової системи можна визнати дискусійним також, оскільки прояв суверенітету є у владних відносинах, а правова система являється формою. Також не зовсім вдалим є виділення елементів правової системи, що не повністю відображають її суть і зміст (стор. 74 дисертації).
4. На стор. 78 дисертації автор вказує, що до міжнародно-правового інституту повинна відноситися законодавча влада «і її можливість примусово здійснювати приписи», з позиції теорії розподілу влад для здійснення приписів у примусовому порядку існує виконавча і судова гілка влади (з усіма допоміжними інституціями). Законодавча ж гілка влади займається питаннями правотворчості, а не примусовим виконанням.
5. На стор. 143 дисертації недостатньо розкривається розмежування між чинності кримінального закону у просторі та чинності кримінального закону за колом осіб, оскільки перераховуються здебільшого суб'єкти юридичної відповідальності, а ніж територіальна організація чинності закону.

Зазначені зауваження не зменшують наукової значущості виконаної роботи, носять у своїй основі дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку ґрунтовного дисертаційного дослідження. Дисертаційне дослідження «Чинність кримінального закону в просторі: теоретико-прикладне дослідження» виконане на високому науковому рівні, повною мірою відповідає вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, відповідає вимогам пунктів 9, 11, 13 і 14 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (в редакції від 06.09.2016 р.), а його автор, Ковальова Тетяна Іванівна, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент:
професор кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

Крищевич О.В.